

دکتر اکبر ثبوت، نوه برادر شیخ آقابزرگ
تهرانی، متولد ۱۳۲۴ در تهران است. ثبوت
یکی از پژوهشگران حوزه تاریخ و حکمت
اسلامی و مشاور گروه فلسفه بنیاد
دائرة المعارف اسلامی است. دکتر ثبوت
در کتاب «دیدگاه‌های آخوندخراسانی و
بزرگ‌دانش» گزارشی منسوب به شیخ آقا
که آخوندخراسانی در زمان مشروطه
در بعضی از جلسات راجع به مشروطه
بواسطه مشکلاتی که در راه حکومت است،
با تشکیل حکومت دینی مخالف بوده است. این
دکتر ثبوت میرزا محمدحسین منسوب به آخوندبا
حضور داشته و برای آقابزرگ تهرانی در آن
نسبت دادن عدم حمایت از حکومت فتیابه صاحب
کتاب، قابل قبول قابل قبول بنظر نویسنده
چنان که دکتر ثبوت گفتند ردیه‌هایی بر
آن منتشر شده که تعدادش از بیست و چند
ردیه افزون است. علی‌رغم این ردیه‌ها، باز
کسانی هستند که تقلد دکتر ثبوت را تلقی به
صحت کرده‌اند. عمده ناقدان، ضعف استدلال
تناقض این تلقی با عملکرد آخوند در جریان
مشروطه‌خواهی و تناقض دیگر معتقدات آخوند
با این گزارش ادعایی و نیز تناقض میان این تلقی
با معتقدات شیعه را به‌عنوان دلایل بطلان این
انتساب ذکر کرده‌اند. با این حال دکتر اکبر
ثبوت بر صحت گزارش خود اصرار دارد.

تحدید استیلا و قصر تصرف‌شان به قدر قوه و
امکان. مجال انکار نداریم...^(۱) که در
همان طور که دیدیم، میرزای نائینی - که در
گفت‌وگویی ادعا شده نیز طرف سخن آخوند
خراسانی است - در مقام جانبداری و دفاع از
مشروطیت با همه اشکالات، نقائص و نواقض
که تا حدود زیادی برای همگان به‌ویژه برای
شخص میرزای نائینی آشکار بوده است، به
«قاعده المیسور» استناد می‌جوید، حال بر
این اساس آیا برای مشروع دانستن حکومتی
که معصوم (ع) یا نایب او و اسلام‌شناس عادل
و پرهیزکار که مدیر، مدبر، شجاع، آگاه به
نیازها و ویژگی‌های زمان و مکان و مسلط بر
مسائل سیاست داخلی و خارجی باشد، تشکیل
می‌دهد و اداره می‌کند، نمی‌توان به قاعده
فقهی المیسور اتکا کرد و با همدلی و همراهی
دلسوزانه و کمک صادقانه به وی در راستای بر
طرف کردن کاستی‌ها و آسیب‌ها تلاش کرد؟

جانر و غاصب است، می‌گوید:
... در ابواب ولایات بر امثال اوقاف عامه و
خاصه و... از آنچه راجع به باب ولایات است،
این معنی نزد تمام علمای اسلام مسلم و از
قطعیات است که چنانچه غاصبی عدوانا وضع
پند کند و رفع یدش رأساً ممکن نباشد، و لکن
ترتیبات عملیه و گماشتن هیات نظاری توان
تصرفش را تحدید و موقوفه مقصوبه را - مثلاً
- از حیف و میل و صرف در شهواتش، کلام
بعضا صیانت کرد، البته وجوب آن بدیهی و
خلاف در آن نه‌تنها از علمای متشرعین بلکه
از عقلای دهرین هم هیچ متصور و متحمل
نخواهد بود.^(۲)
و در جای دیگر اضافه می‌کند:
... با اینکه هر قدر از مقتضیات دین و مدالیل
کتاب و سنت و سیره پیغمبر و امام خود
بی‌خبر باشیم، لااقل قیام ضرورت مذهب‌مان
را بر غاصب‌بودن این دسته متصدیان، و لزوم

بی‌نوشت‌ها:

- ۱- مجتهد در علوم اسلامی و استاد خارج فقه و اصول در حوزه علمیه قم.
- ۲- حیات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی آخوند خراسانی، مصاحبه با آقای اکبر ثبوت، به‌کوشش محسن دریابیگی، صص ۵۳۹ - ۵۵۳.
- ۳- ادعا شده است که راوی نخست این گفت‌وگو که خود حاضر و شاهد انجام آن بوده است، مرحوم شیخ آقابزرگ تهرانی، صاحب کتاب «الذریعه» است.
- ۴- آقای اکبر ثبوت ادعا می‌کند که وی راوی دوم این گفت‌وگو است و این ماجرا را به‌طور کامل از عمومی پدرش یعنی شیخ آقابزرگ تهرانی شنیده است.
- ۵- تنبیه الامه و تنزیه المله، ص ۶۳.
- ۶- همان، ص ۷۶.
- ۷- همان، ص ۱۱۸.